

XIX ASR OXIRI XX ASR BOSHLARIDA XALQARO MUNOSABATLAR

Toshloq tuman 2-son kasb hunar maktabi
“Ijtimoiy va tillar fanlar” kafedrasida o’qituvchisi
Abdukarimov Lobarxon Madraximovna

Annotatsiya: *Ushbu maqola XX asrning 90-yillari oxirida xalqaro munosabatlar ikkinchi jahon urushidan keyin davlatlar o’rtasidagi munosabatlar haqqida.*

Kalit so'zlar: *Potsdam konferensiyasi, Geosiyosiy vaziyat, Sharqiy Evropadagi inqilob, “sovuq urush”, qit'alararo ballistik raketalar, Strategik hujum qurollarini cheklash, “Quyosh ko'taruvchi mamlakat”.*

Ikkinchi jahon urushidan keyin eng muhim masala jahonning urushdan keyingi tartibi edi. Uni hal qilish uchun Gitlerga qarshi koalitsiyada ishtirok etuvchi barcha davlatlarning pozitsiyalarini muvofiqlashtirish zarur edi. Yalta va Potsdamda imzolangan hujjatlarda qayd etilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish zarur edi. Tayyorgarlik ishlari Potsdam konferensiyasida tuzilgan Tashqi ishlar vazirlari kengashiga topshirildi. 1946 yil iyul-oktyabr oylarida Parij tinchlik konferensiyasi bo'lib o'tdi, unda tashqi ishlar vaziri fashistlar Germaniyasining sobiq Evropa ittifoqchilari - Bolgariya, Vengriya, Italiya, Ruminiya va Finlyandiya bilan tuzilgan tinchlik shartnomalari loyihalarini ko'rib chiqdi. 1947 yil 10 fevralda ular imzolandi. Shartnomalar urushdan oldingi chegaralarni ba'zi o'zgartirishlar bilan tikladi. Ittifoqchi davlatlarga yetkazilgan zararni qoplash to'lovlari hajmi va uni qoplash tartibi ham belgilab olindi. Siyosiy maqolalar barcha fuqarolarni inson huquqlari va asosiy erkinliklari bilan ta'minlashga, fashistik tashkilotlarning qayta tiklanishiga yo'l qo'ymaslikka majburdir. SSSR barcha masalalarni hal qilishda faol ishtirok etdi. Umuman olganda, tinchlik shartnomalari adolatli bo'lib, ular bilan tuzilgan davlatlarning mustaqil, demokratik rivojlanishiga xizmat qildi. Shunga qaramay, paydo bo'lgan kelishmovchiliklar Germaniya muammosini o'zaro maqbul asosda tinch yo'l bilan hal qilishni imkonsiz qildi. Va 1949 yilda Germaniyaning bo'linishi tarixiy haqiqatga aylandi. Buyuk davlatlar o'rtasidagi begonalashuv kuchaydi. Xalqaro munosabatlarda mafkuraviy tafovutlar va turli ta'limotlar hukmron rol o'ynay boshladi. G'arb davlatlari totalitar sotsializmga juda salbiy munosabatda bo'lishdi. SSSR ham o'z navbatida kapitalizmga dushman edi. Tomonlarning xalqaro munosabatlarga va ularning zaif subyektlariga ta'siri tobora kuchayib bordi. AQSH va SSSR o'zlarini tarix davomida turli ijtimoiy va iqtisodiy tizimlarni himoya qiluvchi kuchlar boshida turgan yetakchilar deb hisoblardi.

Geosiyosiy vaziyat keskin o'zgardi. 1940-yillardagi Sharqiy Evropadagi inqilob, Sovet Ittifoqining ushbu mintaqada davlatlari bilan do'stlik, hamkorlik va o'zaro yordam to'g'risida shartnomalar tuzishi xalqaro munosabatlarning yangi tizimini shakllantirdi. Bu tizim barcha ajralmas xususiyatlari bilan sotsializmning stalinistik modelining amal qilishi sharoitida rivojlanishi davlatlar doirasi bilan chegaralangan edi. Dunyoda munosabatlarning

keskinlashuvi, siyosiy vaziyatning keskinlashuvi Sovet Ittifoqining mustamlakachi va qaram davlatlarning ozodlik yo'lidagi adolatli kurashini qo'llab-quvvatlashi munosabati bilan ham sodir bo'ldi. Metropoliyalar milliy ozodlik harakatiga har tomonlama to'sqinlik qildilar. 1949-yilda Xitoyda xalq inqilobi g'alaba qozonib, Osiyodagi geosiyosiy vaziyatning tubdan o'zgarishiga olib keldi, bu esa AQSh va boshqa G'arb davlatlarining xavotirini kuchaytirdi. Bularning barchasi ikki qudratli davlatning bir-biriga nisbatan ishonchsizligini kuchaytirdi, barcha mavjud SSSR va AQSh o'rtasida global raqobat paydo bo'ldi. Cherrillning 1946 yil 5 martda Fultondagi nutqi ham, 1947 yil martda ilgari surilgan Trumen doktrinasini ham SSSRda 40 yildan ortiq davom etgan "sovuq urush"ning ochiq e'lon qilinishi sifatida qabul qilindi. Shu vaqt ichida ikki buyuk davlat o'rtasidagi raqobat qizg'in urushga aylanmadi va bu davrni "sovuq urush" deb atashga asos bo'ldi. U butun sayyorani o'ziga tortdi, dunyoni ikki qismga, ikkita harbiy-siyosiy va iqtisodiy guruhga, ikkita ijtimoiy-iqtisodiy tizimga bo'ldi. Dunyo ikki qutbli bo'lib qoldi. Ushbu global raqobatning o'ziga xos siyosiy mantig'i paydo bo'ldi - "kim biz bilan bo'lmasa, bizga qarshi". Hamma joyda va hamma joyda har bir tomon dushmanning makkor qo'lini ko'rdi.

Sovuq urush siyosat va tafakkurda militarizmni misli ko'rilmagan darajada olib keldi. Jahon siyosatida hamma narsa harbiy kuchlar nisbati, qurollar muvozanati nuqtai nazaridan baholana boshladi. G'arb davlatlari uzoq yillar davomida xalqaro munosabatlarda qarama-qarshilikni saqlab qolgan blok strategiyasini qabul qildilar. Marshall rejasini qabul qilgan aksariyat davlatlar 1949 yil aprel oyida Shimoliy Atlantika shartnomasini (NATO) imzoladilar. Amerika harbiy rahbarlari qo'mondonligi ostida birlashgan qurolli kuchlar tuzildi. Mohiyatan SSSR va uning ittifoqchilariga qarshi qaratilgan mafkuraviy xarakterdagi yopiq harbiy-siyosiy guruhning tashkil etilishi xalqaro munosabatlarning rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatdi.

AQSHning "kuchli pozitsiyadan" siyosati SSSRning qattiq javobiga uchradi va xalqaro keskinlikning keskinlashuviga sabab bo'ldi. 1949 yilda AQSH yadro monopoliyasiga barham berildi. 50-yillarda termoyadroviy qurollar yaratilgandan so'ng va undan keyin ularni nishonga etkazish vositalari (qit'alararo ballistik raketalar) SSSR AQSh bilan harbiy-strategik tenglikka erishish uchun barcha sa'y-harakatlarni amalga oshirdi, bu esa XX asr oxirida amalga oshirildi. 60-70-yillar. Harbiy bloklar soni ortdi. 1951 yilda ANZUS harbiy-siyosiy guruhi vujudga keldi. AQSh va Yaponiya o'rtasida "xavfsizlik shartnomasi" tuzildi. 1954 yilda SEATO bloki tuzildi. 1955 yilda yana bir yopiq guruh - Bag'dod pakti tuzildi. Iroq uni tark etgach, bu blok CENTO deb nomlana boshladi. SSSR va Markaziy va Janubi-Sharqiy Evropa mamlakatlari o'z xavfsizligidan qo'rqib, G'arb davlatlarining GFRni remilitarizatsiya qilish va uni NATOga qabul qilish to'g'risidagi kelishuviga javoban 1955 yil may oyida Varshavada ko'p tomonlama do'stlik shartnomasini tuzdilar. Hamkorlik va o'zaro yordam. Shartnomani imzolagan davlatlar Evropada Varshava Shartnomasining bir yoki bir nechta a'zo davlatlariga qarshi qurolli hujum sodir bo'lgan taqdirda barcha vositalar bilan darhol yordam ko'rsatishni ta'minladilar. Er yuzida tinchlikka katta xavf tug'dirdi, turli mintaqalarda xalqaro mojarolar urushga olib kelishi bilan tahdid qildi. 1950 yil iyun oyida Koreya urushi

boshlandi va uch yil davom etdi. Urushdan keyin sakkiz yil davomida Fransiya Indochinada urush olib bordi. 1956 yil kuzida Buyuk Britaniya, Fransiya va Isroil Misrga qarshi tajovuzkorlik qildilar. 1958 yilda Qo'shma Shtatlar Livanga, Buyuk Britaniya esa Iordaniyaga qurolli aralashuvni amalga oshirdi. Eng xavfli xalqaro inqiroz 1962 yil kuzida Kuba atrofidagi vaziyat bilan bog'liq bo'lib, insoniyatni yadro urushi yoqasiga olib keldi. Karib dengizi inqirozi SSSR va AQSh o'rtasidagi murosaga erishish tufayli hal qilindi. AQShning Indochinadagi tajovuzi uzoq davom etdi. Bu 20-asrning ikkinchi yarmidagi eng shafqatsiz urush edi. Vetnam AQShning yuqori darajada rivojlangan sanoat texnologiyalari tomonidan yaratilgan eng murakkab urush vositalarining sinov maydoniga aylandi. AQSh o'z ittifoqchilarini urushga jalb etishga va unga xalqaro harakat xarakterini berishga urinishi muvaffaqiyatsizlikka uchradi. Biroq, ba'zi davlatlar AQSh tomonida urushda qatnashdilar. SSSR tomonidan Vetnamga ko'rsatilgan ulkan yordam, qahramon Vetnam xalqining barcha tinchliksevar kuchlar tomonidan qo'llab-quvvatlanishi AQShni Vetnamda urushni tugatish va tinchlikni tiklash to'g'risida bitim tuzishga majbur qildi. Yaqin Sharq xavfli mojaro o'chog'i bo'lib qoldi. Murakkab qarama-qarshiliklar va tomonlarning murosasizligi bir necha arab-isroil urushlariga olib keldi va uzoq vaqt davomida bu mintaqada tinch yo'l bilan hal qilish imkoniyatini istisno qildi. Biroq mana shu og'ir o'n yilliklarda insoniyat yangi jahon urushi muqarrar emasligini, ilg'or kuchlarning sa'y-harakatlari insoniyatning yadroviy falokat sari sirpanishini to'xtatishi mumkinligini tobora yaqqol anglab yetdi. 1950 va 1960 yillar misli ko'rilmagan miqyosda qurollanish poygasi bilan nishonlandi. Urushning yangi vositalarini ishlab chiqish va ishlab chiqarish uchun katta moddiy, intellektual va boshqa resurslar sarflandi. Shu bilan birga, dunyoning aksariyat mamlakatlarida ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilish uchun ularning juda keskin tanqisligi mavjud edi. 1960 yilda SSSR BMT Bosh Assambleyasi sessiyasiga qat'iy xalqaro nazorat ostida bo'lgan davlatlarni umumiy va to'liq qurollsizlantirish to'g'risidagi shartnomaning asosiy qoidalarini ko'rib chiqishni taklif qildi. G'arb davlatlari bu tashabbusni rad etishdi, ammo xalqaro munosabatlarni iliqlashtirish yo'lida birinchi qadam qo'yildi. 1963 yil avgust oyida Moskvada Buyuk Britaniya, SSSR va AQSh o'rtasida Atmosferada, kosmosda va suv ostida yadroviy sinovlarni taqiqlash to'g'risidagi shartnoma imzolandi. To'xtovsiz kuchayib borayotgan qurollanish poygasi, ayniqsa, yadroviy qurollar insoniyatni halokatli nuqtaga olib kelardi va bu salbiy jarayonni to'xtatish uchun katta sa'y-harakatlar kerak edi. SSSR va uning ittifoqchilarining xalqaro vaziyatni yaxshilashga qaratilgan faol pozitsiyasi, qo'shilmaslik harakatining sa'y-harakatlari, bir qator G'arb davlatlari rahbarlarining siyosiy realizmi ijobiy natijalar berdi. 1970-yillarning boshidan xalqaro munosabatlar keskinlik bosqichiga kirdi. 1970 yil mart oyida Yadro qurolini tarqatmaslik to'g'risidagi shartnoma kuchga kirdi. 1990-yillarning boshiga kelib uni 135 dan ortiq davlat imzolagan edi. Evropa mintaqasi uchun SSSR va GFR o'rtasida 1970 yil avgustda tuzilgan shartnoma katta ahamiyatga ega edi. 1972-1974 yillarda SSSR va AQSh o'rtasida yuqori darajada intensiv muzokaralar olib borildi, bu bir qator muhim siyosiy hujjatlarning imzolanishiga olib keldi. "Sovet Sotsialistik Respublikalari Ittifoqi va Amerika Qo'shma Shtatlari o'rtasidagi

munosabatlar asoslari" ikki tomonlama munosabatlarni tubdan yaxshilashning sifat jihatidan yangi darajasiga ko'tarish platformasini o'z ichiga oladi.

Xuddi shu davrda SSSR va Amerika Qo'shma Shtatlari o'rtasida raketaga qarshi mudofaa tizimlarini cheklash to'g'risidagi shartnoma (ABM) va Strategik hujum qurollarini cheklash sohasidagi ba'zi chora-tadbirlar to'g'risidagi vaqtinchalik bitim (OCB-1) tuzildi. imzolandi. Ikki qudratli davlat o'rtasidagi munosabatlarning yaxshilanishi Yevropa qit'asida xavfsizlikni mustahkamlash va davlatlararo hamkorlikni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoit yaratdi. Bunda SSSR va boshqa sotsialistik mamlakatlarning tashabbuslari katta rol o'ynadi. GFRning Yevropa siyosati masalalari bo'yicha pozitsiyasini o'zgartirish muhim ahamiyatga ega edi. Kansler Villi Brandt boshchiligidagi sotsial-demokratlarning koalitsion hukumati "yangi sharq siyosatini" taklif qildi, uning asosi Yevropada shakllangan urushdan keyingi voqelikni tan olish va SSSR va SSSR bilan munosabatlarni normallashtirishdan iborat edi. Sharqiy Yevropa mamlakatlari. Bu umumevropa xavfsizligini mustahkamlash jarayonining rivojlanishiga turtki berdi. 1973 yilda Xelsinkida Evropaning 33 davlati, AQSh va Kanadaning umumevropa konferentsiyasiga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha ko'p tomonlama maslahatlashuvlari bo'lib o'tdi. 1975 yil 30 iyul - 4 avgust kunlari Xelsinkida Evropada xavfsizlik va hamkorlik bo'yicha konferentsiya bo'lib o'tdi. 35 davlat rahbarlari Konferentsiyada ishtirok etuvchi davlatlar o'rtasidagi munosabatlarning kelishilgan tamoyillarini belgilab beruvchi, ular o'rtasidagi hamkorlikning mazmuni va shakllarini, qurolli mojarolar xavfini kamaytirish choralari belgilovchi Yakuniy hujjatni imzoladilar. Xelsinkida boshlangan jarayonni rivojlantirishga qiziqish ortib borayotganini YXHT ishtirokchi-davlatlarining Belgrad (1977-1978), Madrid (1980-1983), Stokgolm (1984-1987), Vena (1986-1989)dagi keyingi uchrashuvlari ko'rsatdi.), Parij (1990), Xelsinki (1992). 1970—1980-yillar G'arb mamlakatlari bilan SSSR va boshqa sotsialistik mamlakatlar o'rtasidagi sanoat, ilmiy-texnikaviy aloqalarning misli ko'rilmagan o'sishi bilan ajralib turdi. Fransiya, Buyuk Britaniya, Avstriya, Italiya, Belgiya, Norvegiya, Shvetsiya, Gretsiya, Germaniya Federativ Respublikasi va bir qator boshqa davlatlar SSSR bilan istiqbolli dasturlar va shartnomalar tuzdilar. Ammo shuni ta'kidlash kerakki, 1970-yillarning oxiri va 1980-yillarning boshlarida xalqaro vaziyat keskinlashdi. 1981-yil yanvar oyida R.Reygan ma'muriyatining hokimiyat tepasiga kelishi bilan AQSHning SSSRga nisbatan siyosiy yo'nalishi keskin keskinlashdi. 1983 yil mart oyida u strategik mudofaa tashabbusini (SDI) boshladi. 1983 yilning kuzida bortida yo'lovchilari bo'lgan Janubiy Koreya layneri Sovet hududi uzra urib tushirilganda keskinlik avjiga chiqdi. Xalqaro keskinlikning kuchayishi AQSh va boshqa G'arb davlatlarining tashqi siyosati bilan ham bog'liq edi. Sayyoramizning deyarli barcha hududlari AQShning hayotiy manfaatlari doirasi deb e'lon qilingan. Ko'pchilik AQShning siyosiy, iqtisodiy va ko'pincha harbiy bosimini boshdan kechirgan. 1970-yillarning oxiri va 1980-yillarning boshlarida Eron, Livan, Liviya, Nikaragua, Salvador, Grenada va boshqa davlatlar intervensiya ob'yektiga aylandi. Sovet qo'shinlarining cheklangan kontingentining Afg'onistonga kiritilishi munosabati bilan keskinlik ham kuchaydi. 1985 yilda SSSRda yangi rahbarlarning hokimiyatga kelishi bilan sodir bo'lgan o'zgarishlar davlat

darajasida yangi siyosiy tafakkur asoslarini asoslash va ularni amaliy amalga oshirishni boshlash imkonini berdi. Bu SSSR tashqi siyosatining tubdan yangilanishiga olib keldi. Yangi siyosiy tafakkurning markaziy g'oyalari quyidagilardan iborat edi: umuminsoniy manfaatlarning sinfiy, milliy, ijtimoiy manfaatlaridan ustunligi g'oyasi; tez yaqinlashib kelayotgan global muammolar tahdidi oldida insoniyatning o'zaro bog'liqligi g'oyasi; ijtimoiy tuzilmani tanlash erkinligi g'oyasi; butun xalqaro munosabatlar tizimini demokratlashtirish va deideologizatsiya g'oyasi. Dunyoning yangi falsafasi aniq qadamlar orqali yo'l oldi. Buning haqiqiy tasdig'i SSSR va AQSh o'rtasidagi jahon siyosati va ikki tomonlama munosabatlarning barcha asosiy masalalari bo'yicha siyosiy muloqotni rivojlantirish va chuqurlashtirish edi. Jenevada (1985), Reykyavikda (1986), Vashingtonda (1987) va Moskvada (1988) eng yuqori darajadagi Sovet-Amerika muzokaralari muhim natijaga olib keldi. 1987 yil dekabr oyida ROSMD shartnomasi imzolandi va 1988 yil iyun oyida ROSMD shartnomasi kuchga kirdi. Bu qat'iy xalqaro nazorat ostida ikki sinf yadroviy qurollarni yo'q qilishni nazarda tutuvchi tarixdagi birinchi kelishuvdir. Natijada sovet-amerika munosabatlari sezilarli darajada yaxshilandi. Ularning yanada sifatli rivojlanishi Vashingtonda (1990 yil may-iyun) va Moskvada (1991 yil iyul) eng yuqori darajadagi muzokaralar natijasida amalga oshirildi. Strategik hujum qurollarini cheklash va qisqartirish bo'yicha ikki tomonlama shartnomaning imzolanishi alohida ahamiyatga ega edi. Shartnoma balansi strategik barqarorlikni mustahkamlash va yadroviy mojaro ehtimolini kamaytirish manfaatlariga mos edi. Biroq, bu yo'nalishda oldinga siljish va strategik hujum qurollarini sezilarli darajada qisqartirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. 1990-yil 10-sentabrda Germaniya munosabatlarining tartibga solinishi va tegishli bitimning imzolanishi ham butun sayyorada, ham Yevropada xalqaro munosabatlardagi keskinlikni bartaraf etishda muhim rol o'ynadi. Amalda, bu shartnoma Ikkinchi Jahon urushi natijalari bo'yicha yakuniy chiziqni tortdi. Keyinchalik xalqaro munosabatlarda yangi o'tkir muammolar paydo bo'ldi. Yugoslaviya Federatsiyasining, keyin esa SSSRning parchalanishi hozirgi kungacha hal qilinmagan yangi mintaqaviy nizolarning paydo bo'lishiga olib keldi. Dunyodagi geosiyosiy vaziyat o'zgardi, sotsialistik davlatlar o'rtasidagi xalqaro munosabatlar tizimi o'z faoliyatini to'xtatdi. Sharqiy Evropa mamlakatlari G'arbga yo'naltirildi. 1997 yil iyul oyida Madridda bo'lib o'tgan NATO sammitida ittifoqni sobiq Varshava shartnomasining uchta davlati - Chexiya, Polsha va Vengriyani o'z ichiga olishi uchun kengaytirish to'g'risida qaror qabul qilindi. NATOning harbiy tuzilmasini MDHning aksariyat davlatlariga yaqinlashtirish geosiyosiy vaziyatni o'zgartirishi va qurollarni cheklash bo'yicha shartnomalar tizimini buzishi mumkin. Voqealarning bunday rivojlanishi yangi Yevropa tuzilmasini yaratishni murakkablashtirishi va butun xalqaro munosabatlar tizimini beqarorlashtirishi mumkin. Bolqondagi urush, Yevropa mintaqasidagi boshqa mojarolar, Sharqiy Yevropa mamlakatlari va postsovet hududidagi o'tish davri qiyinchiliklari Yevropa xavfsizligiga tahdid solmoqda. Bu tahdid tajovuzkor millatchilik, diniy va etnik muhosasizlik, terrorism, uyushgan jinoyatchilik, nazoratsiz migratsiya bilan to'ldiriladi. So'nggi yillarda global miqyosda qarorlar qabul qilish ustidan nazorat qilish uchun kurash kuchaydi. "Hokimiyat markazlari"

asosiy moliyaviy, intellektual va axborot oqimlarini nazorat qilish imkonini beradigan faoliyatga katta e'tibor qaratadi. Iqtisodiy jarayonlarni va butun ijtimoiy sohani rivojlantirishni nazorat qilishning ahamiyati tez sur'atlar bilan o'sib bormoqda. Bularning barchasi tinchlik va xalqaro xavfsizlikni saqlash va mustahkamlash uchun ulkan yangi sa'y-harakatlarni talab qiladi. zonalar rivojlangan. Bunday eng katta zona postsovet makonidir. Katta kuchlardan birining deyarli bir zumda qulashi haqiqati bir necha o'n yillar davomida mo'l-ko'l davom etadigan muammolar kaskadini keltirib chiqardi. Birinchidan, SSSR o'rnida ulkan hokimiyat bo'shlig'i shakllandi, chunki Rossiya Federatsiyasi xalqaro maydonda SSSRga yuklangan vazifalarni bajarishga qodir emas. Ammo hokimiyat vakuumi, tarixiy tajriba shuni ko'rsatadiki, juda xavfli narsa. Ariza beruvchilar darhol uni to'ldirish uchun paydo bo'ladi, qarama-qarshilik va nizolarning yangi tugunlari paydo bo'ladi. Postsovet hududida qanday stsenariylar yuzaga kelishi mumkin? Bu savolning javobi hal qiluvchi darajada Rossiya SSSR xarobalarida shakllangan yangi davlatlar uchun diqqatga sazovor markazga aylanishi mumkinligiga bog'liq. Boshqacha aytganda, postsovet hududida nima ustunlik qiladi - integratsiya yoki parchalanish tendentsiyalari. Bipolyar tizimning tez parchalanishi odatiy kuchlar muvozanatini buzdi va deyarli barcha davlatlar oldiga o'z davlat manfaatlarini yangi voqelikka moslashtirish bo'yicha qiyin vazifani qo'ydi. Hammaga darhol ayon bo'ladigan birinchi narsa shundaki, siz endi qiyin tanlovga - qarama-qarshi bloklardan biriga qo'shilishingiz shart emas. Endi yirik davlatlar ozmi-ko'pmi mustaqil rol o'ynash imkoniyatiga ega. Bu, birinchi navbatda, G'arbiy Evropa davlatlariga tegishli. Evropaning o'zida mintaqaviy super kuch - birlashgan Germaniya paydo bo'ldi, uning salohiyati kelajakda ko'p qutbli dunyoda kuch markazlaridan biri rolini o'ynash uchun etarli. Yaponiya mustaqil va bundan tashqari, G'arbiy Evropadan ham ko'proq darajada ta'sirchan kuch markaziga aylanishga intiladi. Uzoq vaqt davomida "Quyosh ko'taruvchi mamlakat" nazorati ostida bo'lgan hudud Osiyo-Tinch okeani mintaqasi hisoblanadi. SSSR mavjudligi tufayli doimo orqaga qarash zaruratidan xalos bo'lib, uning strategik hamkori - AQSh, Yaponiya kuchli, jadal rivojlanayotgan iqtisodiy salohiyatga tayangan holda, shubhasiz, dunyoda tan olingan etakchiga aylanish uchun barcha imkoniyatlarga ega. yaqin kelajakda Osiyo-Tinch okeani mintaqasi. Agar shunday bo'ladigan bo'lsa, AQShning xalqaro munosabatlarning bir qutbli tizimini shakllantirish haqidagi da'volari ko'miladi. Biroq, ushbu stsenariyni amalga oshirish yo'lida bitta to'siq bor - bu shiddat bilan rivojlanayotgan va ulkan salohiyatga ega Xitoy. Bu 10-15 yil ichida so'zning to'liq ma'nosida super davlatga aylanish uchun yaqqol da'vogar. Qo'shma Shtatlar ham, Yaponiya ham unga ma'lum bir muvozanat yaratishdan birdek manfaatdor va bu yapon-amerika ittifoqining parchalanishini sekinlashtiradi. Rivojlanayotgan xalqaro munosabatlar modelining yana bir xususiyatini ta'kidlash zarur. Eroziyasi 19-20-asrlar bo'sag'asida boshlangan yevrosentrizm tamoyili shu asrning oxiriga kelib asosiy tayanch tamoyil sifatida o'z ahamiyatini deyarli butunlay yo'qotgani allaqachon ayon. Shubhasiz, xalqaro munosabatlarning yangi modeli hech qanday holatda yevrosentrik bo'lmaydi. "Buyuk kuchlar klubi"ga qo'shilish uchun ariza beruvchilarning deyarli butun qatori Evropadan tashqarida joylashgan davlatlardan

iborat. Shunday qilib, xalqaro munosabatlarning yangi modelini o'rnatish jarayonida LISE ikkita tendentsiyaga duch keladi.

Xulosa. Har yili davlatlar o'rtasidagi qarama-qarshiliklar kuchayib bordi. Bu ko'p jihatdan birlashgan Germaniya - mustamlakachilik tizimini qayta tiklashga intilgan militaristik davlatning paydo bo'lishi bilan bog'liq: yetakchi mustamlakachi davlatlar (Buyuk Britaniya va Fransiya) ga bosim o'tkazish. Nemis tahdidi ko'p jihatdan mudofaa ittifoqi xarakteriga ega bo'lgan Antantani yaratish uchun turtki bo'ldi. Vaziyatning keskinlashishiga hokimiyatga bosim o'tkazish vositalariga ega bo'lgan yirik davlatlarning iqtisodiy elitasining manfaatlari ham ta'sir ko'rsatdi. Ular savdo bozorlarini kengaytirish va iqtisodiy kengayishdan manfaatdor edi, bu esa raqobatdosh davlatlar manfaatlari bilan to'qnashuvni anglatardi. O'sha paytda urush hali ham bunday qarama-qarshiliklarni hal qilishning oddiy usuli hisoblanardi. Hukumatlar yaqinlashib kelayotgan urushni bashorat qilishdi. Ular armiyani rivojlantirish, uning kuchini oshirish va yangi qurollarni yaratish uchun katta mablag' sarfladilar.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Shubin A.V. Umumiy tarix. Yaqin tarix. 9-sinf: darslik. Umumiy ta'lim uchun muassasalar. - M.: Moskva darsliklari, 2010.

2. Soroko-Tsyupa O.S., Soroko-Tsyupa A.O. Umumiy tarix. Yaqin tarix, 9-sinf. - M.: Ta'lim, 2010.

3. Sergeev E.Yu. Umumiy tarix. Yaqin tarix. 9-sinf - M.: Ta'lim, 2011 yil.

Saydaliyevich, U. S., & Sardorbek, S. (2022). FIGHT AGAINST OFFENSES. RESPONSIBILITY OF MILITARY SERVICES. MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH, 11(1), 359-366.

Tojimatovich, A. A., & Saydalievich, U. S. (2022). Abduganiyev Jamhurbek Isroil ogli. "Life of the Faculty of Military Education." Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 8, 6-9.

Tojimatovich, A. A., Saydalievich, U. S., & Isroil ogli, A. J. (2022). Life of the Faculty of Military Education. Zien Journal of Social Sciences and Humanities, 8, 6-9.

Saydaliyevich, U. S. (2022). Struggle of the peoples of Central Asia against the Achaemenids Tomaris, Shirak. Periodica Journal of Modern Philosophy, Social Sciences and Humanities, 6, 64-67.

Kuyoshbek, Y., Nurmukhammad, K., Arabboy, Y., Sardorbek, S., & Saydaliyevich, U. S. (2022). THE CONQUEST OF CENTRAL ASIA BY THE ARABS. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE (Vol. 1, No. 4, pp. 130-134).

Tojimatovich, A. A., & Saydaliyevich, U. S. (2021). Formation Of Science as A Value and Classification of Values. Texas Journal of Multidisciplinary Studies, 3, 172-178.

Saydalievich, U. S. (2021). Abdulhakimov Shahzodbek Abdurashid ogli, and Xofizov Javohirbek Qurbonboy ogli." UNDERSTANDING AND CONCEPTING BALLS IN THE SPIRIT OF MILITARY PATRIOTISM." Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 9, 924-929.

Khalilovich, M. S., Saydaliyevich, U. S., & Ogli, A. O. M. (2022). Education of young people in the spirit of military and patriotism. Galaxy International Interdisciplinary Research Journal, 10(2), 572-574.